

УДК 339.9(4)+339.137.2+338.48

Бондаренко М.П.

аспірантка Інституту світової економіки та міжнародних відносин
НАН України

ТУРИСТИЧНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проаналізовано нераціональне використання туристичного потенціалу в українській економіці. Виявлено суттєві причини, що не дають змоги розкрити весь туристичний потенціал і ефективно його реалізувати. Запропоновано комплексний підхід до дослідження даної проблеми та проведено SWOT-аналіз, який дав змогу виокремити низку чинників та перепон, що заважають позиціонуванню України на міжнародному ринку туристичної пропозиції як вагової дестинації Європи.

Сучасна динаміка розвитку туризму та економічні здобутки від туристичної діяльності перетворює його на один із найвагоміших секторів світової економіки з точки зору динаміки економічних процесів, поліпшення соціальної складової, збереження довкілля та відновлення культурної спадщини. Наявні національні туристичні ресурси дають змогу розглядати Україну як вагому туристичну дестинацію Європи та констатувати її потужний конкурентний потенціал. Проте статистичні дані ЮНВТО вражають невідповідністю економічних надходжень від туристичної діяльності та обсягом залученого туристичного потоку. Це дозволяє припустити, що туристичний потенціал України розкрито не повною мірою, показовою є вага туристичного сектора України на рівні 2% ВВП країни. Сучасні підходи до розвитку галузі неефективні та потребують комплексного аналізу поточного стану, дослідження перешкод для розвитку та шляхів їхнього подолання з метою генерації якісно нової стратегії розвитку туризму в економічних умовах сьогодення.

Розвитку туристичного сектора держави присвятили останні дослідження Г.Ворошилова [1], С.Лиса [2], О.Кальченко [3], В.Гречаник та С.Васильченко [4]; із наукової точки зору туристичний ресурс України досліджується в працях О.Любіцевої [5, 6], Є.Панкової [6], В.Стафійчука [6], М.Мальської [7], Н.Антонюк [7], Н.Ганич [7], І.Свиди [8], Л.Харченко [9]; зарубіжний досвід висвітлено у працях Б.Шупіка [10], О.Гриценка [11]. Більшість наукових досліджень зосереджується на вивченні конкурентоспроможності національної економіки загалом або висвітлює тільки вплив окремих складових на розвиток туризму. В наукових роботах основна увага приділяється аналізу рекреаційних ресурсів та регіональним особливостям. Але при цьому праці з комплексного аналізу впливу туризму на національну економі-

ку та його конкурентного позиціонування на міжнародному туристичному ринку майже відсутні.

Мета статті – вивчення поточного стану індустрії туризму в Україні та його роль в економічному житті національної економіки, проведення SWOT-аналізу галузі з метою визначення стримуючих факторів розвитку та формування стимулів ефективного соціально-економічного розвитку країни, дослідження структури туристичного потоку та визначення пріоритетних тенденцій подальшого розвитку.

Індустрію туризму XXI ст. можна розглядати і як окрему галузь, і як вагомий міжгалузевий комплекс. Аналіз поточного стану туристичної галузі України дозволяє не тільки оцінити в реальному часі її конкурентоспроможність на міжнародній арені, але й виявити низку проблем, що заважають розвитку галузі та реалізації наявного туристичного потенціалу і віднайти оптимальні шляхи їхнього вирішення для збільшення туристичних можливостей територій України. З метою визначення конкурентоспроможності найчастіше використовують SWOT-аналіз, а серед методик вивчення конкурентності галузі популярною є методика ВЕФ – індекс конкурентоспроможності туризму.

На розвиток туристичного сектора, формування попиту та пропозиції, обґрунтування та розробку інноваційних процесів визначальний вплив має політичний курс держави. В Україні розуміють важливість розвитку туризму, однак поки що це виявляється переважно декларативно. Необхідно переходити до вироблення детальної цілісної стратегії та практичних дій. Науковці робочої групи Ради Європи з питань культурної політики різних національностей досить різко та чітко прокоментували міжнародну політику Міністерства культури і туризму України: "Офіційна Україна в багатьох важливих питаннях концептуально все ще послуговується такою мовою культури і культурної політики, яку непросто перекласти на мову сучасної Європи. ...Висловлюючись недипломатично, можна сказати, що хоча святкування ювілеїв національних героїв і поетів - цікава і важлива справа, але в багатьох країнах Європи не це є основною чи навіть прямою функцією міністерств культури, а сприяння конкурентоспроможності, інвестиції в творчість та інновації, розвиток економіки знань та створення сприятливих умов для культури" [12, с. 46]. Головна проблема українських урядовців – вузький підхід до визначення культури виключно як матеріальної складової та перешкоджання реалізації цілісного підходу на практиці, що блокує впровадження інновацій та стримує міжвідомчі взаємовідносини в галузях туризму, культури та спорту.

Основні напрями урядової політики щодо туризму визначені Законом України "Про туризм" та орієнтовані на підтримку іноземного (в'їзного), внутрішнього, сільського та зеленого (екологічного) туризму [13]. Сучасний регулятивний інструмент уряду – розвиток і впровадження програм, хоча на практиці преференції розвитку тяжіють до можливості отримання у вільному до-

ступі інформації юридичного та профільного характеру, роз'яснювальних консультацій та активізації заходів із покращення інфраструктури. На державному рівні проводиться адаптація вітчизняного туристичного законодавства до міжнародних норм, реструктуризується договірна база. На сьогодні укладено близько 40 міжнародних угод про співробітництво в галузі культури та туризму. Розвиваються міжнародні туристичні відносини через укладання двосторонніх договорів та співпрацю з провідними міжнародними інституціональними установами. До процесу розвитку туристичного напрямку в Україні долучилась і міжнародна спільнота. Так, за ініціативи низки міжнародних організацій на території України реалізуються спільні міжнародні проекти з метою збереження довкілля, поглиблення співробітництва, покращення економіко-соціального розвитку потенціально привабливих у туристичному плані регіонів.

Загалом же законодавча та регуляторна база України перешкоджає розвитку туризму. Процвітають бюрократизм та кумівство. Як правило, орієнтація на туризм у політиці держави обмежується лише декларацією намірів і на практиці реально не позначається. Ускладнює розвиток галузі відсутність скоординованості в управлінні туристичною діяльністю та різновідомча підпорядкованість об'єктів туристичної діяльності.

Поточна організація рекреаційного господарства України – незадовільна та неконкурентоспроможна на світовому ринку туристичних послуг. Основний матеріально-технічний комплекс застарілий, 70% його потребують реконструкції та відновлення, рівень сервісу не відповідає міжнародним стандартам, відсутня індустрія розваг, а наявна – хаотична та неорганізована, пам'ятки культури та історії занедбані, низку проблем екологічного, соціального та економічного характеру не вирішено [14, с. 62]. На сучасному стані туризму в Україні переважно позначилася радянська стратегія туристичного розвитку, спрямована на задоволення внутрішнього попиту та орієнтована на лікувально-реабілітаційну діяльність. Така спеціалізація сформувала інфраструктуру лікувальних закладів переважно фізіотерапевтичного спрямування, що недоцільне в курортних зонах, та не сприяла розвитку сфери відпочинку й розваг [15].

Основні туристичні регіони України представлені Автономною Республікою Крим та Карпатським регіоном, на території яких зосереджено переважну більшість історико-культурної спадщини, основні потужні природні ресурси. Популярні туристичні потоки припадають на АР Крим – 58,2%; Одеську область – 11,8; Львівську область – 8,8% [16]. Це свідчить про кращий рівень розвитку інфраструктури курортної сфери даних регіонів та вибірково і неповну поінформованість як вітчизняних, так і іноземних громадян щодо наявних природних, рекреаційних, лікувальних ресурсів інших регіонів України. Згідно з соціологічними опитуваннями та статистичними даними основний туристичний попит стосується розважально-рекреаційного напрямку, він і формує більшість у структурі розподілу за видами туризму (рис. 1).

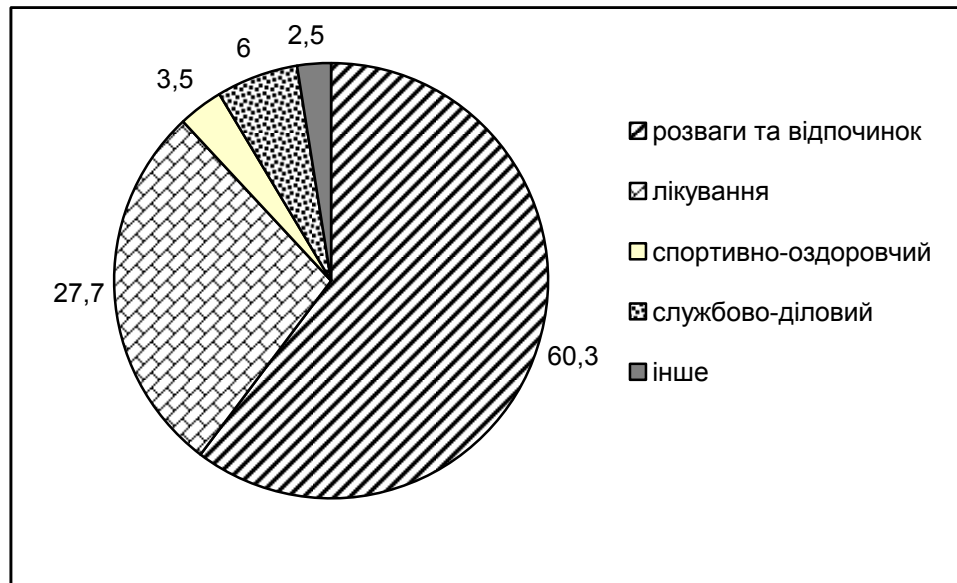

Рис. 1. Структура туристичного потоку за метою відвідування, 2009 р., %

Джерело: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / офіц. сайт. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.

Останні загальні тенденції свідчать про поступове збільшення питомої ваги розважально-рекреаційного та ділового туризму і зменшення – туризму лікувального. Зважаючи на статистичні дані, можна зробити висновок про необхідність переформатування туристичної пропозиції, створення спеціалізованих зон відповідно до потреб туристичного потоку та територіальних особливостей регіонів.

Аналіз ВЕФ показав, що, незважаючи на значну строкатість та відмінність регіонів України в культурному аспекті, економічній структурі, динаміці розвитку, конкурентоспроможність та гальмуючі фактори розвитку у регіонів приблизно однакові (рис. 2) [17, с. 101–131].

Проте наявність проблем екологічного характеру не дозволяє нам із цим погодитися. Усе ще залишається актуальним питання гармонізації екологічного стану, попри те, що Україна вже зробила значний крок – порівняно з 1990 р. зменшила забруднення атмосфери на 58,56% [18]. Екологічна ситуація в окремих регіонах і містах викликає занепокоєння: за викидами шкідливих речовин в атмосферне повітря в 2009 р. найбільші показники фіксувалися в Донецькій (23,49%), Дніпропетровській (15,36), Луганській (9,19%) областях [18]. Найбільш загазованими областями, із найбільшими викидами транспортними засобами діоксиду вуглецю є Дніпропетровська (8,83%), м. Київ (8,35), Донецька (8), Київська (7,31) та Одеська (6,22%) [18]. Така ситуація може також свідчити про інтенсивний рух на шляхах і недосконалість або застарілість використаної техніки. Питання забезпечення екологічної без-

пеки при наявності та акумулюванні небезпечних відходів гостро стоїть у АРК, Житомирській, Запорізькій, Кіровоградській, Одеській, Харківській, Хмельницькій, Чернігівській областях та м. Севастополь; 95% усіх відходів І–ІІІ класу небезпеки знаходяться на територіях таких областей, як Запорізька – 40%, Донецька – 30, Сумська – 9, Дніпропетровська – 4, Луганська – 4 та АРК 8% [19].

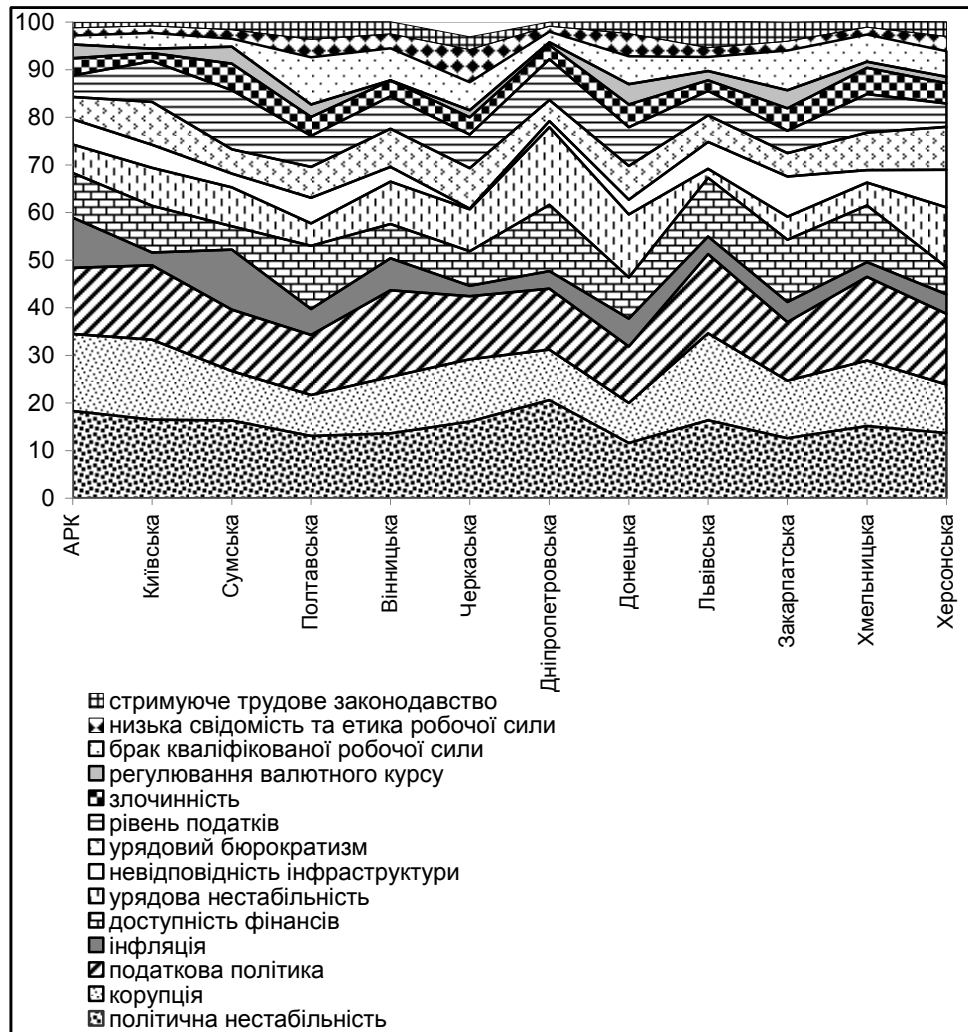

Рис. 2. Фактори, що стримують розвиток туризму України, за регіонами

Джерело: розробка автора на основі даних Всесвітнього економічного форуму.

Наведені дані приводять до висновку, що розвивати масовий туристичний напрям у Донецькій, Дніпропетровській, Запорізькій, Харківській та Луганській областях немає сенсу через значне забруднення повітря викидами шкідливих речовин та позиціонування регіону як індустріального. Попри несприятливі фактори, за умови ширшого використання очисних установок та покращення екологічної ситуації існує можливість розвитку окремих ту-

ристичних напрямів вузької спеціалізації. Реалізований ефективний досвід Франції щодо реабілітації природних ресурсів через озеленення териконів у містах Донецьку та Орджонікідзе Дніпропетровської обл. [20] дозволив не тільки частково мінімізувати негативний антропогенний вплив на довкілля, а й залучати туди туристичні потоки. Подібний досвід озеленення варто було б застосувати по всій території України.

Конфлікт економічних інтересів спричинює й брак територіального ресурсу. Процеси еволюційного розвитку змушують займати під будівництво і розбудову інфраструктур галузі дедалі більші території. Це виносить на порядок денний питання екології та збереження природного ресурсу, оскільки з економічної точки зору будувати вигідніше в зонах масового перебування туристів. Приміром, екологічне навантаження на ПБК – поза критичним рівнем. Територія ПБК (3,4% Криму) приймає 55% туристичного потоку АРК [21]. Хаотична забудова призводить як мінімум до перенаселення та перенавантаження туристичних зон, а як максимум – до руйнації та забруднення такого вкрай важливого туристичного фактора як природний ресурс. Переважно непорозуміння виникають через те, що регуляторна база щодо захисту довкілля недостатньо чітко виписана й необов'язкова, а уряд не розглядає пріоритет розвитку сектора в площині сталого розвитку. Існуючі схеми тіньової приватизації земель рекреаційного та оздоровчого призначення не передбачають залучення інвестицій та ефективний менеджмент, і, як правило, закінчуються забудовою земельної ділянки багатопверховими житловими будинками чи приватними котеджами всупереч природоохоронному та курортному законодавству.

Ефективним засобом протидії такому марнотратству національних природних ресурсів могла б стати активізація діяльності з закріплення за територіями статусу державного та місцевого значення. Проте відповідні проекти рішень як у центрі, так і в регіонах готуються вкрай повільно. Зараз курортами державного значення оголошено лише території міст Бердянська та Сак. Стратегії розвитку туристичної індустрії, вивчення та встановлення цінкових критеріїв мають враховувати фактор навантаження на регіон, співвідношення фінансової та економічної вигоди з можливими екологічними наслідками, бо, як відомо, екологічна складова природного ресурсу є довгостроковим активом та запорукою подальшого розвитку в майбутньому [22]. Збільшення туристичного потоку піднімає проблеми визначення оптимального екологічного навантаження на регіон і необхідності визначення максимальної пропускну здатності без шкоди довкіллю та історико-культурній спадщині. Це питання активно дискутується науковцями в контексті сталого розвитку туризму, мета якого – гармонійне поєднання економічної діяльності, збереження природних екосистем та підвищення рівня соціального добробуту.

Для забезпечення туристичної діяльності необхідна наявність основних ресурсів: природно-рекреаційних, історико-культурних та соціально-економічних (транспортної, готельної, харчової, інформаційної, соціальної інфраструктури) [22]. Багата флора та фауна, наявність культурної спадщини світового значення та ряд природних ресурсів зумовлюють конкурентні переваги України в пропозиції туристичного продукту. Основна слабкість України – у захисті довкілля: численним представникам флори і фауни країни загрожує знищення, тільки 3,4% усієї площі України заповідні та перебувають під охороною. Хоча позитивною є тенденція до збільшення та відновлення природного ресурсу [23].

Таблиця 1

Динаміка основних показників охорони лісу, тваринних ресурсів і заповідних територій

Роки	Відтворення лісів, тис. га	Площа мисливських угідь, тис. га	Загальна чисельність мисливських тварин, тис. голів			Заповідники, національні природні парки	
			копитних тварин	хутрових звірів	пернаті дичини	кількість	площа, тис. га
2005	58,6	47341,4	195,0	2348,4	9280,9	36	1056,5
2006	66,7	47242,1	197,1	2290,4	9753,8	38	1104,3
2007	73,6	47252,2	208,0	2224,7	9647,1	38	1107,0
2008	80,2	46931,9	218,1	2278,3	10139,7	39	1146,8
2009	80,9	46484,1	232,2	2245,6	10015,2	43	1225,7

Джерело: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / офіц. сайт. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.

Задля збереження природного ресурсу України як основної складової туристичної конкурентоспроможності та формування сильних конкурентних переваг держава має більше уваги приділяти програмам та нормативам із збереження довкілля. Це питання особливо актуальне, оскільки екологічна ситуація в Україні досі асоціюється із катастрофою на ЧАЕС та її наслідками.

Загальний стан туристичної інфраструктури України доволі непоганий, але деталізований аналіз розкриває деякі проблеми стосовно недостатності місць розміщення, незадовільної за міжнародними стандартами якості послуг та браку туристичної пропозиції. Характерною особливістю туристичної галузі України є виражена сезонність. Основна причина такого – неготовність більшості туристичних об'єктів на гідному рівні приймати туристичний потік у міжсезоння (на відміну від зарубіжної туристичної інфраструктури), що значно знижує реалізацію туристичного потенціалу України, відповідно потенціал національних рекреаційних ресурсів використовується не на повну потужність. Через сезонність не залучається робоча сила на постійній основі, це найяскравіше виявляється в Херсонській (90,3%), Миколаївській (84,8), Донецькій (76,7) та Одеській (73,2%) областях [16]. Тимчасова трудова зайнятість произво-

дить до низької якості новостворених робочих місць, що не дозволяє вирішувати проблеми соціального характеру повною мірою [14, с. 65].

В основних туристичних зонах більшість готелів була збудована декілька десятиліть тому та потребує відновлення. В Україні бракує готельного фонду, хоча ситуація з розміщенням у 2009 р. значно покращилася порівняно з початком 2000 р. (табл. 2). Нестача готельних номерів зумовлює дуже високі за міжнародними стандартами ціни на готельні послуги в Україні. Проблемним також є питання рівня послуг, що не завжди задовольняють потреби міжнародного туристичного потоку.

Таблиця 2

**Рівень задоволення потреб у розміщенні в перерахунку
на одного туриста, 2000–2009 рр., од.**

Роки	Частка номерного фонду на одного іноземного туриста	Частка номерного фонду на одного внутрішнього туриста	Частка номерного фонду на одного туриста (внутр.+іноз.)
2000	0,13	0,04	0,03
2001	0,12	0,03	0,03
2002	0,12	0,03	0,03
2003	0,09	0,03	0,02
2004	0,12	0,05	0,34
2005	0,16	0,06	0,04
2006	0,18	0,52	0,04
2007	0,17	0,03	0,02
2008	0,19	0,05	0,04
2009	0,27	0,07	0,06

Джерело: розробка автора на основі даних Держкомстату за 2000–2010 рр.: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / офіц. сайт. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.

Вирішення даного питання вимагає комплексного підходу із залученням державних органів виконавчої влади та приватного сектора: запровадження ефективного менеджменту керівництвом комплексів розміщення, активного використання можливостей глобальної мережі Інтернет, упровадження міжнародних стандартів якості обслуговування на практиці, формування у обслуговуючого персоналу та керівництва основ поведінки гостинності.

Інший фактор, що стає на заваді позиціонуванню України на міжнародному туристичному ринку – відсутність безпеки.

Серед транспортних засобів загального користування найбільшою популярністю користується автомобільне сполучення (рис. 3). Стан автомобільних доріг України має найгірші оцінки серед більшості європейських країн [24, 25]. Низька якість дорожньої інфраструктури спричинює високі показники нещасних та летальних випадків на дорогах. Наземна інфраструктура потребує інвестицій та оновлення. Дещо стосовно вирішення проблеми зробле-

но в рамках забезпечення організації Євро-2012: проведено моніторинг та обстеження на предмет наявності та визначення схеми місць розташування дорожніх знаків, вказівників у Києві, Донецьку, Львові, Дніпропетровську, Одесі, Харкові та за маршрутами руху учасників та вболівальників чемпіонату Європи 2012 р. з футболу. Загальна внутрішня транспортна мережа не пропонує ефективного, доступного транспортування масового потоку відвідувачів до ключових бізнес-центрів та туристичних атракцій всередині країни, дороги не мають відповідного оснащення, є тільки декілька великих автомагістралей.

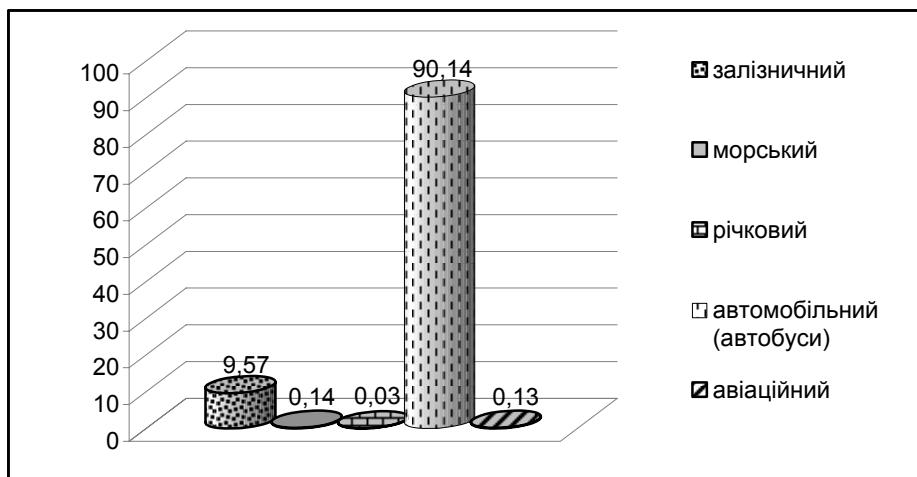

Рис. 3. Структура транспортних пасажирських перевезень, 2009 р., %

Джерело: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / офіц. сайт. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.

Динаміка розвитку транспортної інфраструктури показує незначне зменшення експлуатаційної довжини залізничних колій одночасно з прямо пропорційним збільшенням їхньої електрифікації, постійно підвищується якість автомобільних доріг і прокладаються нові маршрути, значно, майже вдвічі, скоротилася довжина річкових судноплавних шляхів. Повітряна інфраструктура України має диверсифіковану пропозицію повітряних послуг, проте якість забезпечення вказує на необхідність залучення інвестицій у розбудову аеропортових зон, покращення системи якості та підготовки кадрів. Незважаючи на вихід на ринок таких потужних гравців, як бюджетні авіаперевізники з програмами "low cost", відсоток авіаперевезень в структурі переваг транспортних засобів усе ще досить малий. Пріоритетним у розвитку туристичного сектора України має бути забезпечення якості спектра повітряних послуг та поліпшення сполучення з основними зарубіжними ринками. Для цього необхідно забезпечити прозоре політичне середовище. На сьогодні урядові плани з розвитку сектора залишаються невизначеними, без чіткої політики плану дій, що утруднює подальше залучення інвестицій у туристичний сектор. Недоліки

повітряної та автодорожньої інфраструктур частково перекриваються залізницею, стан якої за міжнародними стандартами задовільний, однак необхідно звернути увагу на інвестиції в ґрунтовний ремонт та оновлення парку, а також реставрацію і розбудову привокзальних територій.

Останнім часом Україна зарекомендувала себе як країна з гідними культурними ресурсами (табл. 3), про що свідчить залучення до неї низки ярмарок і виставок (Євробачення, Євро-2012). Проведення Євро-2012 сигналізує про належну пропускну туристичну спроможність України та можливість забезпечувати події подібного масштабу.

Таблиця 3

Виставкова діяльність 2005–2009 рр.

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Виставки	572	566	593	653	512
Ярмарки	522	541	495	521	564
Усього	1094	1107	1088	1174	1076
Кількість учасників,	66376	74082	74937	82453	68745
із них іноземних	3571	3862	4684	4940	3168
Кількість відвідувачів, тис. ос.	9834	11891	110006	13309	10629

Джерело: Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] / офіц. сайт. – Доступний з: <www.ukrstat.gov.ua>.

Нині в Україні функціонує розвинена мережа державних і комунальних закладів культури, створених як за радянських часів, так і протягом незалежності. "Ці заклади отримують регулярну фінансову підтримку з державного та місцевих бюджетів, хоча й не завжди достатню за обсягами і не надто дієву за механізмами її надання" [11, с. 127]. Варто зазначити, що комерційний і неприбутковий сектори культури в Україні на відміну від більшості європейських країн малорозвинені. На заваді розвитку недержавного культурного сегмента стоїть брак механізмів його стимулювання, недосконалість законодавчої та податкової бази.

Цінність туристичного продукту України – в унікальному поєднанні потужних природних рекреаційних ресурсів, кліматичних особливостей, історико-культурної спадщини та туристичних об'єктів державної, комунальної та приватної форм власності, що має великий потенціал для широкого розвитку диверсифікованої пропозиції (рис. 4).

Економічна привабливість недержавного туристичного сектора зумовлюється швидкою оборотністю залучених коштів та надходженням валюти. Перешкоджає розвитку туристичної підприємницької діяльності обов'язкове забезпечення фінансової відповідальності суб'єктів туристичної підприємницької діяльності перед туристами. Запровадження мінімальних внесків надає переваги та підтримує великих туроператорів, а малих змушує переходити до розряду турагентів. Також немає будь-яких пільг і не

заохочується розвиток внутрішнього туризму, що орієнтує суб'єктів туристичної діяльності на виїзний туризм як найбільш прибутковий. Для залучення ж іноземних туристів в Україну потрібна не тільки промоція на міжнародному ринку, достойний рівень розвитку туристичної і суміжних інфраструктур, а й активна підтримка розвитку туристичної індустрії та стабільна позиція держави в цьому питанні.

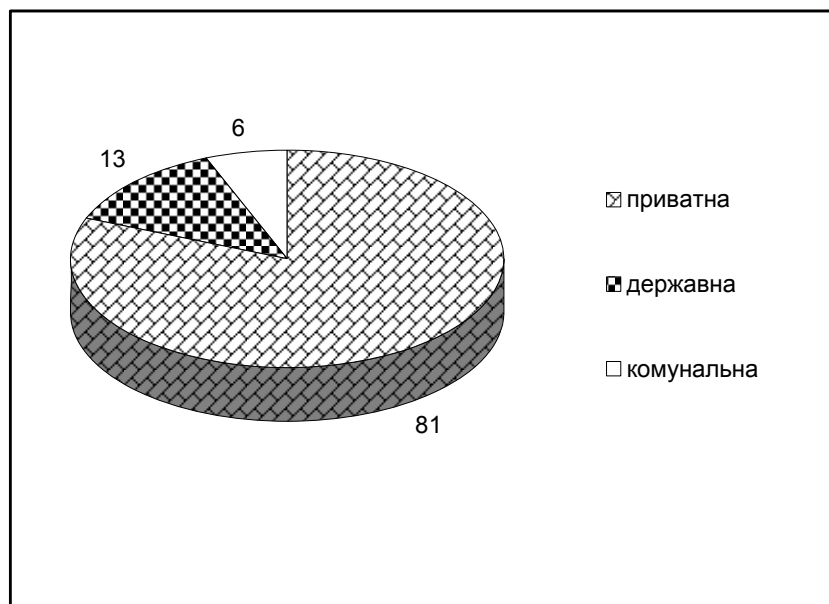

Рис. 4. Форми власності суб'єктів економічної діяльності туристичного ланцюжка пропозиції, %

Джерело: за матеріалами: Проект з регіонального врядування та розвитку – Україна. – Ужгород : УРБАН, 2007.

Неспроможність ланцюжка туристичної пропозиції гнучко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури та високий рівень затратності при формуванні собівартості продукту знижує рівень цінової конкурентоспроможності туристичних послуг країни. Загальна висока цінова політика обумовлена рядом факторів, що збільшують собівартість туристичного продукту: вартість енергетичних ресурсів, особливо паливо-мастильних матеріалів, нагромадження податкових зборів, непрозора та недосконала законодавча база. Незважаючи на загальний ціновий рівень, Україна є дорогою туристичною атракцією. Все це досить негативно впливає на ведення бізнесу. Отже, розвиток туристичної галузі України гальмується негативними чинниками переважно управлінського, природоохоронного, економічного та соціального походження [26, с. 22–24]. Узагальнене бачення потенціалу розвитку туристичної індустрії України генерує SWOT-аналіз (табл. 4).

Таблиця 4

Потенціал розвитку туристичної індустрії

Сильні сторони	Слабкі сторони
<p>Сприятливі кліматичні умови</p> <p>Диверсифіковані природно-рекреаційні ресурси</p> <p>Багата історико-культурна спадщина</p> <p>Етнічна строкатість</p> <p>Наявність матеріально-технічної бази рекреаційного комплексу</p> <p>Можливість розвитку повного спектра туристичних продуктів</p> <p>Розташування в географічному центрі Європи</p> <p>Відносно стабільна екологічна ситуація</p> <p>Потужний пропускний потенціал</p> <p>Активізація малого та середнього бізнесу в розрізі створення туристичного продукту</p> <p>Участь вітчизняних та міжнародних організацій у процесі розвитку туристичних напрямів на території України</p>	<p>Виражена сезонність</p> <p>Проблема утилізації відходів</p> <p>Необхідність постійного контролю стабільності природно-екологічної ситуації</p> <p>Відсутність реальних важелів впливу органів з контролю за викидами шкідливих речовин</p> <p>Зanedбаний стан історико-культурних пам'яток</p> <p>Хаотична забудова історичних центрів</p> <p>Незадовільна якість матеріально-технічного облаштування об'єктів туристичної діяльності</p> <p>Низький рівень розвитку інфраструктури</p> <p>Невідповідність рівня послуг міжнародним стандартам</p> <p>Слабка диверсифікація туристичної пропозиції</p> <p>Відсутність комплексного туристичного продукту</p> <p>Структура туристичної пропозиції не враховує всього потенціалу територій</p> <p>Відсутність планів розвитку регіонів</p> <p>Практично відсутні статуси курортів державного та місцевого значення</p> <p>Нерівномірність туристичної пропозиції в територіальному відношенні</p> <p>Несприятливий податковий клімат для розвитку малого та середнього бізнесу</p> <p>Низький рівень використання Інтернету в промоційних цілях</p> <p>Інформаційний вакуум щодо діяльності міжнародних організацій та реалізованих ними проектів</p> <p>Мовний бар'єр</p> <p>Відсутність системності в питаннях розвитку галузі</p> <p>Відсутність ініціативності в створенні іміджу та брендуванні</p> <p>Постійна реорганізація управлінського апарату</p> <p>Корумпованість гілок влади</p>
Можливості	Загрози
<p>Диверсифікація туристичної пропозиції</p> <p>Використання інноваційних підходів та новітніх технологій</p> <p>Створення та впровадження програм розвитку туризму за регіональним принципом</p>	<p>Дисбаланс екологічного стану через антропогенний вплив, природні катаклізми, кліматичні умови</p> <p>Висока конкуренція та агресивна політика країн зі схожими базовими даними (Туреччини, Росії, Хорватії та Чорногорії, Чехії)</p>

Можливості	Загрози
Системний та поетапний підхід до реалізації програм Розробка, пропозиція та реалізація інвестиційних проектів щодо розбудови туристично-рекреаційної галузі Розвиток транскордонного туристичного співробітництва Удосконалення законодавчої бази Просування туристичного продукту України на міжнародному ринку через мережу дипломатичного корпусу Активізація внутрішнього туризму	Нестабільність економічної ситуації Нестабільність політичної ситуації Тінізація діяльності

Дослідження поточного стану туристичного сектора в Україні дозволяє виокремити низку чинників, що негативно впливають на реалізацію туристичного потенціалу та сучасний розвиток у цивілізаційних умовах тотальної глобалізації:

- світова фінансова криза та загальна економічна рецесія 2008–2009 рр., які автоматично відобразилися на діяльності туристичної та курортно-рекреаційної галузі;
- недостатність державної підтримки та комплексного підходу щодо позиціонування національного туристичного продукту на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг;
- інертність інвестиційних процесів у розвиток матеріальної бази туризму;
- невідповідність переважної більшості туристичних об'єктів міжнародним стандартам;
- відсутність ефективних маркетингових інструментів та єдиної стратегії просування українського турпродукту на міжнародному ринку, у тому числі туристичних представництв України за кордоном;
- відсутність відповідної сервісної інфраструктури для розвитку туристичної діяльності в сільській місцевості;
- незадовільний стан туристичної, сервісної, соціальної та інформаційної інфраструктури потенційних зон і міжнародних транспортних коридорів;
- недостатність науково-дослідницького забезпечення галузі;
- відсутність преференцій для розвитку внутрішнього туризму;
- сезонність;
- деструктивний склад туристичної пропозиції, відсутність цілісності та диверсифікованості.

Важливість туристичного сектора України визначається унікальним поєднанням природно-рекреаційних ресурсів, історичної спадщини та розгалуженості санаторно-курортної бази. Україна має всі передумови для створення та розвитку сильної міжнародної туристичної індустрії, проте низка перепон

перешкоджає реалізації конкурентоспроможності туристичного сектора країни. Насамперед це чинники управлінського, економічного, екологічного, соціального та культурного характеру.

Держава у процесі розвитку туризму відіграє важливу роль і має провести колосальну роботу зі створення сприятливих умов для розвитку туристичного сектора економіки. Зараз законодавчого підґрунтя для легітимного функціонування суб'єктів підприємницької діяльності немає, а неточності нормативно-правової бази дозволяють реалізовувати вандалські схеми знищення важливих для туристичної індустрії ресурсів; культурний ресурс країни сприймається за радянськими стереотипами, відсутня єдина стратегія сталого розвитку економіки через стимулювання туристичної діяльності та чіткі плани реалізації дій, програми розвитку туризму обмежуються лише деклараціями намірів і не стають пріоритетними напрямками розвитку регіонів; відсутня організація владних структур стосовно контролю за виконанням рішень щодо розвитку туризму. Гальмує розвиток різновідомча підпорядкованість об'єктів туристичного значення. У просуванні та розвитку туристичного напрямку та брендуванні України мало використовується інформаційний ресурс.

Природно-культурний ресурс потребує державного контролю за екологічною ситуацією та станом збереження культурних пам'яток. Природоохоронні органи не мають реальних важелів впливу. Для ознайомлення з туристичними можливостями регіонів як всередині країни, так і за її межами недостатньо масштабно використовується інформаційний ресурс. Хаотична архітектурна забудова в історичних центрах знецінює культурологічне значення нашої спадщини і порушує історичний ландшафт, заважаючи його загальному сприйняттю, і це питання дедалі більше загострюється. Вимагає подальшого вирішення проблема максимального екологічного навантаження на окремі регіони та необхідна розробка передумов рівномірного розподілу туристичного потоку, сформованого на базі досліджень в розрізі попиту на види туризму в регіонах та їхньої екологічної доцільності.

Гармонійному розвитку галузі заважає також низька туристична культура як населення, так і туристів, а також недостатня обізнаність про економічні можливості туризму в регіонах. При залученні в Україну іноземних туристичних потоків виникають проблеми й через мовний бар'єр. Бракує висококваліфікованих спеціалістів, а участь навчальних закладів в розбудові українського туризму низька.

Податкове навантаження та відсутність стимулюючих інструментів щодо внутрішнього та іноземного туризму не сприяє створенню сприятливого середовища для бізнес-діяльності. Наявний ланцюг туристичної пропозиції деструктивний і обмежений, зумовлений сезонністю попиту і не дозволяє повною мірою розкрити туристичний потенціал територій та отримати економічні вигоди; практично відсутні комплексні туристичні продукти. Запровадження

інноваційних підходів та новітніх технологій з метою зменшення витратків, мінімізації антропогенного впливу, створенні ексклюзивних туристичних продуктів потребує ґрунтовної підтримки держави та доступне зараз тільки великим гравцям ринку чи іноземному інвестиційному капіталу.

Висновки. Стан туристичної та суміжних інфраструктур України потребує перегляду та адаптації до потреб туристичної пропозиції. Залежність цінової пропозиції туризму від зовнішніх факторів робить Україну неконкурентоспроможною на міжнародному туристичному ринку та позиціонує її як туристичну атракцію з високими цінами та низькою якістю послуг. Підвищення конкурентоспроможності цінової складової туристичного продукту України може бути досягнуто за умови збалансованого державного політичного курсу з ліквідації перешкод на шляху розвитку туризму та мінімізації податкових схем і створення сприятливих умов для ведення економічної, інвестиційної та інноваційної діяльності.

З метою подальшого розвитку туристичного сектора особливу увагу потрібно приділити пропозиціям щодо створення програм із захисту довкілля та культурної спадщини, вдосконаленню законодавства, формуванню сприятливого клімату для активізації бізнесової та інвестиційно-інноваційної діяльності в туристичній галузі та розбудові соціально-економічної сфери за рахунок повної реалізації туристичного потенціалу. Актуальним і перспективним є подальше вивчення міжнародного досвіду управління у сфері туризму, дослідження ролі недержавного сектора, питання сталого розвитку та механізмів заохочення інноваційно-інвестиційної діяльності у сфері туризму в контексті імперативів глобального розвитку сучасності.

Література

1. *Ворошилова Г.О.* Розвиток інвестиційних процесів у міжнародному туризмі // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 1050 с.
2. *Лиса С.С.* Управління ланцюгом постачання торговельних мереж [Електронний ресурс] // матеріали VI Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. ["Актуальні проблеми сучасної науки"], (20–22 квіт. 2010 р.). – Доступний з : <<http://intkonf.org/lisa-ss-upravlinnya-lantsyugami-postachannya-torgovelnih-merezh>>.
3. *Кальченко О.М.* Проблеми формування інвестиційної політики в туристичній галузі // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. – Чернігів : ЧНТУ, 2009. – № 38.
4. *Гречаник В.П., Васильченко С.М.* Сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму: Україна і світ // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Економіка. – Івано-Франківськ : Плай, 2008. – № 6.
5. *Любіцева О.О.* Ринок туристичних послуг. – К. : Альтерпрес, 2006. – 436 с.
6. *Любіцева О.О.* Туристичні ресурси України / Любіцева О.О., Панкова Є.В., Стафійчук В.І. – К. : Альтерпрес, 2007. – 369 с.

7. Мальська М.П. Міжнародний туризм і сфера послуг / Мальська М.П., Антонюк Н.В., Ганич Н.М. – К. : Знання, 2008. – 661 с.
8. Свіда І.В. Сучасний стан, актуальні проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2009. – № 28(3). – С. 64–69.
9. Харченко Л.В. Проблема формування позитивного іміджу України в контексті підготовки до Євро-2012 // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 4 (13). – С. 107–112.
10. Шупік Б.В. Зарубіжний досвід у регулюванні туризму // Держава та регіони. – 2009. – № 1. – С. 200–207.
11. Культурна політика в Україні. Аналітичний огляд / [О.Г.Гриценко, Г.О.Андрес, І.С.Белкіна та ін.] ; за ред. О.А.Гриценко. – К. : УЦКД, 2007. – 215 с.
12. Сандел Т. Культурна політика України – оцінка міжнародних експертів. – К. : БРВУ, 2007. – 56 с.
13. Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР "Про туризм" // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 13. – С. 180.
14. Клейменов А.М., Сергеев Б. Инновационные процессы в развитии туризма // Культура народов Причерноморья. – 2004. – Т. 2. – № 52. – С. 62–66.
15. Курортно-рекреационный потенциал [Електронний ресурс] // Вопросы развития Крыма. – Доступний з: <<http://www.ccssu.crimea.ua>>.
16. Аналитическая справка за 2009 год [Електронний ресурс] / Министерство курортов и туризма АРК. – Доступний з: <<http://www.crimea.gov.ua>>.
17. Hanouz M.D. Competitiveness of Ukraine's regions // The Ukraine competitiveness report 2008: towards sustained growth and prosperity. – Geneva : WEF, 2008. – 266 p.
18. Викиди шкідливих речовин та діоксину вуглецю в атмосферне повітря у 2009 р. [Електронний ресурс] / Держкомстат України, 2010. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
19. Утворення, розміщення та наявність відходів I–III класів небезпеки за регіонами у 2009 р. // Довкілля України. – К. : Держкомстат України, 2010.
20. Михайлов Е.А. Развитие рекреационного комплекса в Крыму // Культура народов Причерноморья. – 2001. – Т. 2. – № 18. – С. 43–45.
21. Концепція сільського та зеленого туризму в Криму. – Сімферополь : ПРИК, 2010. – 81 с.
22. Слепокуров А.С. Геоэкологические и инновационные аспекты развития туризма в Крыму. – Симферополь : СОНАТ, 2000. – С. 79.
23. Динаміка основних показників використання та охорони лісу, тваринних ресурсів та заповідних територій, 1990–2009 рр. [Електронний ресурс] / Держкомстат України, 2010. Вопросы развития в Крыму. – Доступний з: <<http://www.ukrstat.gov.ua>>.
24. No major changes in the top ten // Tourism Highlights 2009. – Madrid : UNWTO, 2009. – 11 p.
25. Blanke J. Measuring Ukraine's travel and tourism competitiveness // The Ukraine competitiveness report 2008: towards sustained growth and prosperity. – Geneva : WEF, 2008. – 266 p.
26. Сочка К. Звіт з базового дослідження стратегічного пріоритету Закарпатської області "Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери" // Проект з регіонального врядування та розвитку – Україна. – Ужгород : УРБАН, 2007. – 30 с.

Надійшла в редакцію
07.02.2011 р.